

אברהם קאראליניק

(1883-1937)

אן מזל

צו אלצדינג דארף מען האבן מזל. אפילו די תורה אין היכל -- זאגט מען -- דארף אויך האבן מזל. און אפשר זי מער פון אלע. עס איז געווענדט אין וועמעס הענט זי פאלט אריין, ווער עס איז איר "טרעגער," ווער איר אויסטייטשער און פארשפרייטער.

יעדע תורה, יעדע גייסטיקייט, אלצדינג וואס איז העכער און טיפער און וויכטיקער פון דער גרויער אלטעגלעכקייט, פון דער פשוטער, קלאציקער ערדיקייט -- אלצדינג הענגט אפ פון מזל. מער אפילו פון די מאטעריעלע זייט פון לעבן. צו רייכקייט דארף מען נישט צו האבן קיין מזל. דארט איז גענוג -- דער ווילן, און אמאל אויך דער צופאל. דער, וואס וויל ווערן רייך -- ווערט עס. פריער אדער שפעטער. און העלפט אים דערצו נאך א צופאל, איז א וואונדאי גוט. און דער צופאל איז נאך נישט מזל. צופאל איז דאס פלוצלונג אנגעטראפענע, דאס נישט פארויסגעזעענע, דאס, וואס איז, אזוי צו זאגן, נישט נויטווענדיק. ווערט א מענטש רייך דערפאר, וואס מען האט צופעליק לעבן אים געפונען א גאלד-גרוב, איז דאס נישט קיין מזל -- עס איז א צופאל. עס הענגט נישט אפ פון אים, האט גארנישט וואס צו טאן מיט זיין פערזענלעכקייט.

מזל אבער איז מער. עס איז די טיפע פארווארצלעכקייט און פאראנקערטקייט פון דער פערזענלעכקייט. עס איז דער גרונטגעזעץ פון דעם זיין, וואס צווינגט צו לעבן אזוי און נישט אנדערש. מזל איז -- כאראקטער און טאלאנט. און איבער זיי איז קיינער נישט קיין מושל. קיינער קאן נישט צוגעבן צו זיי קיין שפריצעלע, קיין ברעקעלע. אזוי פיל און אזוי פיל איז אויסגעפאלן אויף דעם חלק -- און מער נישט. און העכער, ווי דער קאפ, קאן קיינער נישט שפרינגען.

עס זענען דא פֿעלקער, וואָס האָבן מזל און פֿעלקער, וואָס האָבן נישט. די ענגלענדער האָבן אים. די דייטשן נישט. און דאָס איז נישט קיין צופֿאַל. פֿילו נישט קיין ווילן. די דייטשן האָבן געוואָלט זיין די הערשער פֿון דער וועלט. זיי האָבן אויך געהאַט געלעגנהייטן, דאָס הייסט צופֿאַלן. אָבער עס האָט זיי נישט געהאַלפֿן. די ענגלענדער האָבן גאַרנישט געוואָלט. זיי האָבן אָבער געקאַנט. זיי זענען געווען באַרופֿן צו אַ היסטאָרישער וועלט-מיסיע און האָבן זי אויסגעפֿירט - נישט קוקנדיק דערויף, וואָס זיי האָבן געהאַט אַלצדינג אַנטקעגן זיך: די צאָל, די איזאָלירטע לאַגע, דאָס שפּעטע אַריינקומען אין דער וועלטגעשיכטע. דער ענגלישער כאַראַקטער איז געווען דער ענגלישער מזל.

אויך שפּראַכן האָבן מזל.

און איינע פֿון די מזלדיקסטע איז די העברעישע. פֿשר די מזלדיקסטע. די שפּראַך פֿון אַ קליין פֿעלקעלע אין אַ ווינקל פֿון אַזיע, איז זי געוואָרן די "הייליקע שפּראַך" פֿון אַ וועלט. זי איז געוואָרן דער רעזערוואַר פֿון גייסטיקע פּאָטענצן פֿאַר טויזנטער יאָרן. אַלצדינג איז געווען אַנטקעגן איר -- אפֿילו דאָס אייגענע פֿאָלק. אָבער זי האָט גובר געווען. ייִדן האָבן אַזוי ליב געהאַט די העברעישע שפּראַך, אַז זיי האָבן פֿילו נישט געוואָלט צוקומען צו נאָענט צו איר. זיי האָבן געשאפֿן דאָס מייסטע, וואָס זיי האָבן געקאַנט, אויף אַנדערע שפּראַכן: אַראַמעיש, סיריש, אַראַביש. אָבער העברעיש האָט מזל. יעדעס מאָל, ווען עס איז געקומען איינער אַ גרויסער, אָן עכטער און האָט געוואָלט זאָגן דעם פֿאָלק דאָס טיפֿסטע, דאָס בעסטע, האָט ער עס געזאָגט אין העברעיש; האָט ער עס אַליין נישט געקאַנט זאָגן, האָט די העברעישע שפּראַך געפֿונען אַ וועג צו אים. און עס איז פֿאַרבליבן. דער _מורה-נבֿוכים_ וואָלט שוין געווען פֿאַרגעסן, ווען בן טיבון וואָלט אים נישט פֿאַרטייטשן פֿון דעם שיינעם, פֿליסנדיקן, לעבעדיקן אַראַביש אין אַ שווערן, אומגעלומפּערטן, מיטלאַלטערלעכן העברעיש. און די שלעכטע איבערזעצונג האָט איבערגעלעבט דעם גוט געשריבענעם אַריגינאַל.

העברעיש האָט געהאַט מזל. די שפּראַך, די ליטעראַטור, האָט געהאַט מעצענאַטן. מעצענאַטן! יעדעס מאָל, ווען איך הער דאָס וואָרט, דערמאָן איך זיך אָן דעם אַלטן פֿערז פֿון האַראַץ, דעם פֿערז

איבער דעם ערשטן מעצענאָט, דעם רוימישן פאַטריציער און גביר, וואָס האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אַן אומשטערבלעכן נאָמען -- נאָר דערפֿאַר וואָס ער האָט געשטיצט די ליטעראַטור. און דער פֿערז איז: *maecenas, atavis edite regibus*. "מעצענאַס, דו, וואָס שטאַמסט פֿון מלאכים." דער ערשטער מעצענאַס האָט געשטאַמט פֿון מלאכים, מלאכים-בלוט האָט גערונען אין זיינע אָדערן. און ווייל פֿון קעניגלעכן בלוט, ווייל פֿון קעניגלעכן גייסט, ווייל אַן אַריסטאָקראַט, פֿאַרוואַרצלט אין דורות, מיט טיפֿע רעספעקט פֿאַר איר פֿאַרגאַנגענהייט, פֿול מיט דעם באַווסטזיין פֿון דער פֿאַרקייטלקייט פֿון דעם לעבן -- האָט ער אויך געהאַט דעם גרעסטן רעספעקט, די גרעסטע ליבע פֿאַר דעם גייסט.

און פֿשר איז טאַקע דאָס דער טעם, פֿאַרוואָס דאָס ייִדישע פֿאָלק האָט געהאַט פֿון טויזנטער יאָרן אַזאַ מעצענאַטן-באַציונג צו דער העברעישער שפּראַך. דאָס איינציק קעניגלעכע, אַריסטאָקראַטישע, דאָס איינציקע, וואָס פֿאַרבינדט די צייטן; די איינציקע אַריסטאָקראַטישע באַציונג פֿון דעם ייִדיש פֿאָלק.

אַט איז פֿאַר אונדזערע אויגן -- כמעט פֿאַר אונדזערע אויגן -- אויסגעוואַקסן די ניי העברעישע ליטעראַטור. און פֿאַר אונדזערע אויגן, אין אונדזערע צייט, איז אויסגעוואַקסן פֿאַראַלעל צו איר -- די ייִדישע ליטעראַטור.

צוויי ליטעראַטורן ביי דעם אייגענעם פֿאָלק. אָבער איינע האָט מזל -- די צווייטע האָט נישט.

שטיל און אַן אימפעט גייט זיך די העברעישע ליטעראַטור. נישט אין דער ברייט, אָבער אין דער טיף. איינס צו איינס -- פֿאַמעלעך. קבֿ לקבֿ, "אַ ספֿר נאָך אַ ספֿר, אַ ווערק נאָך אַ ווערק. און אַזוי -- כמעט אומבאַמערקט -- אַ ביבליאָטעק, אַ ליטעראַטור.

אַ ליטעראַטור, וואָס איז אויסגעוואַקסן אויף ריינעם אידעאָליזם. קיינער האָט זי, דאַכט זיך, נישט באַדאַרפֿט האָבן. קיינער האָט זיך נישט גענייטיקט אין איר. זי איז געווען אַ מוסרות. אָבער דאָס איז געווען איר לעבנס-קוואַל. דאָס "נישט נייטיקע" איז געוואָרן איר נויט-ווענטיקייט. איר אַרעמקייט, איר באַשרענקטקייט -- איז געוואָרן איר גרעסטע רייכקייט.

זי איז געווען פֿון אלע ליטעראַטורן -- די אַריסטאָקראַטישסטע, ווײַל די איינציקע, וואָס האָט נישט געהאַט קיין שום אַנדערע מאָטיוון, אַ חוץ -- איר אליין.

קיינער האָט פֿון איר גאָרנישט דערוואָרט. נישט קיין געלט, נישט קיין כּבֿוד. אי דער שרײַבער, אי דער לעזער זענען צוגערעטן צו דעם העברעישן בוך צו דעם וואָרט אין אַ "של נעליד" שטימונג. זיי האָבן געפֿילט, אַז דאָס איז אַ "הייליקע אַרבעט". עס איז אָפֿט געווען נאָו, מליטשדיק, בטלניש, אַלטמאָדיש-אַרײַענטאַליש-איבערגעטריבן; אָבער דאָס איז געווען בלויז די פֿאַרם. אין דעם תּוך איז זייער געפֿיל געווען טיף און מת. זיי האָבן געפֿילט, אַז זיי זענען שותפֿים צו דעם וועלט-היסטאָרישן גײַסט. און דערפֿאַר האָט די העברעישע ליטעראַטור אין איר אַרעמקייט זיך געקאָנט האַלטן שטאַרקער און וואָרצלדיקער, ווי די ייִדישע ליטעראַטור מיט איר רײַכקייט, מיט איר גרויסע צאָלן.

די ייִדישע ליטעראַטור האָט געהאַט לעזער. די העברעישע -- מעצענאָטן, מענטשן, וואָס טוען זיך אַ כּבֿוד, ווען זיי דערנענטערן זיך צו דער קעניגלעכקייט פֿון דער שפּראַך.

מען מעג ניט באַצײען, ווי מען וויל, צו די נײַע ייִדישע גבֿירים אין אייראָפּע און אַמעריקע, וואָס האָבן אַוועקגעגעבן גרויסע סומען פֿאַר העברעישע ליטעראַטור. מען קען שפּאַטן אפֿילו איבער דעם מאָדנעם פּלאַן, אַרויסצוגעבן אויף העברעיש אומנייטיקע, שוין פֿאַרשימלטע ביכער, ווי, למשל, די דריט-קלאַסיקע דראַמאַטישע פּאָעמע פֿון דער אונגאַר מאַראַטש, וואָס דער שטיבל-פֿאַרלאַג האָט נישט לאַנג צוריק אויסגעגעבן. מען קאָן אַרגומענטירן, אַז עס זענען דאָ בעסערע, נייטיקערע ביכער. דאָס איז בלויז אַ געשמאַק און אַ דעטעל-פֿראַגע. אָבער אין עצם מוז מען דאָך באַוונדערן דעם מוט, די גרייטקייט צו קרבנות פֿון די אלע ייִדן, וואָס גרינדן פֿאַרלאַגן, וואָס גיבן אַרויס שיינע, גוטע וויכטיקע ביכער, וואָס שאַפֿן פֿאַנדן פֿאַר העברעישע פֿאַרלאַגן: שטיבל, דוויר, גיבן אַוועק צײַט און מי און געלט, און, דער עיקר, ליבע פֿאַר דעם העברעישן וואָרט.

און עס פֿרעגט זיך: ווי קומט עס? ווי קומט עס, אַז עס זענען דאָ אַזוי פֿיל העברעישע פֿאַרלאַגן: שטיבל, דוויר, מאַריאַ, שכול, ו.אַ.ו.ו.,

יעדער מיט אַ גרויסן פראַגראַם, יעדער מיט ערנסטע, שיינע פלענער, און אויך ווונדערבארע רעזולטאַטן. ווי קומט עס, וואָס עס געפֿינט זיך אין אַמעריקע אַ ייִד, ווי דער אי. מעץ, וואָס גיט אַוועק הונדערט טויזנט דאָלער פֿאַר אַ פֿאַנד פֿאַר העברעישע שריפטשטעלער? ווי קומט עס, אַז פֿאַר אַ קליינע צאָל ייִדן, וואָס לייענען העברעיש, איז דאָ אַלצדינג -- אי געלט, אי רעספעקט, אי מעצענאַטן -- און פֿאַר ייִדיש, דער שפראַך פֿון מיליאָנען ייִדן, פֿון דעם ייִדישן רובֿ, איז גאָר נישטאַ. גאָרנישט? אַזוי פֿיל העברעישע מעצענאַטן און קיין איינציקער ייִדישער!

אַמעריקע האָט אַזוי פֿיל ייִדישע צייטונגען -- מיט הונדערטער טויזנטער לעזער, און קיין איינציקן פֿאַרלאַג, און קיין איינציקע אומפאַרטײַשע, ריין-ליטעראַרישע וואַכנשריפֿט און קיין מאַנאַטשריפֿט!

און די פרעסע אַליין; איך וויל דאָ נישט אַריינפֿאַלן אין דעם איכה-טאָן. איך וויל נישט אַריינלאָזן זיך אין אַ חקירה וועגן דער ייִדישער פרעסע, פֿאַרוואָס זי איז אַזוי ווי זי איז. אָבער איינס זע איך: יעדער באַזונדער און אַלע אין איינעם האָבן צו איר די באַציונג פֿון אַפֿשטופן. אַפֿשטופן די צייט, אָפלעבן די פֿאַר יאָר, וואָס איז נאָך באַשערט -- און דערנאָך -- "נאָך אונדז דער מבול." אַ שליער פֿון פעסימיזם, פֿון אומגלויבן אין זיך אַליין, אין דער צוקונפֿט, אין דעם ווערט הענגט אַרום דער ייִדישער פרעסע. און איך גלויב, אַז דאָס איז נישט בלויז אין אַמעריקע. אין אייראָפּע איז דאָס אויך נישט בעסער. דאָרט קוקט מען מיט קנאה אויף אַמעריקע. מיר דאָ מיינען, אַז גאָט ווייסט וואָס ער טוט זיך דאָרט. און ביידע אין איינעם שטייען מיר פֿאַר אַ רעטעניש און פֿרעגן: פֿאַרוואָס איז דאָס אַזוי.

אַ ליטעראַטור אָן מזל. צו שפּעט געקומען -- און דערפֿאַר נישט פֿאַרוואַרצלט, דערפֿאַר נישט טיף אַריינגעדונגען אין דעם ייִדישן באַוויסטזײַן. ייִדן האָבן ליב אַלטקייט. וואָס עלטער -- אַלץ בעסער. און דאָס נייע פּאַסט נישט צו זיי. זיי קאָנען נישט טראָגן דאָס נייע מיט גראַציע -- נישט די נייע פֿרייהייט, נישט די נייע עשירות און אויך נישט די נייע שפראַך.

מען קאָן וועגן דעם נישט קעמפֿן. עס איז אין בלוט.

און פֿאַרט -- עס טוט באַנק. עס איז אַ שאַד. איך קאָן מיר
אויסמאַלן אַ צײַט, ווען ייִדן וועלן באַדויערן, וואָס זײ האָבן זיך
באַצויגן אַזוי בטלדיק, אַזוי פֿון אויבן אַראָפּ, אַזוי אָן ליבע און
רעספעקט צו דעם ייִדישן וואָרט. עס וועט זײַן די צײַט, ווען ייִדיש
וועט זײַן אַ "פֿאַרגאַנגענהײַט". און דאָס, וואָס איז פֿאַרגאַנגען, איז
אַלט, און טויט און שטימונגספֿול. און עס וועט זיך פֿאַרבענקען די
ייִדן, די ענגליש-רעדנדיקע, די פּויליש-רעדנדיקע, די העברעיש-
רעדנדיקע, נאָך דעם אייגנאַרטיקן טאָן פֿון דער שפּראַך, וואָס דורות
און דורות פֿון ייִדן האָבן גערעדט. עס וועט זיך זײ פֿאַרבענקען נאָך
די קלאַנגען, וואָס זענען געבוירן געוואָרן אין מיטלאַלטער,
פֿאַרפֿלאַנצט געוואָרן אין די סלאַווישע סטעפּן; קלאַנגען פֿון ייִדישער
אײַנזאַמקײַט, פֿון התעוררות און אינטימיטעט און טרויער און וויץ;
קלאַנגען -- אַנגעזאַפט מיט דעם האַרצבלוט פֿון אַ פֿאַלק.

און עס וועט זײ באַנק טאָן -- די, וואָס וועלן קומען נאָך אונדז --
פֿאַר די לידער, וואָס זענען נישט אויסגעזונגען געוואָרן; פֿאַר דעם
זיפֿץ, וואָס איז נישט אויסגעוואַקסן אין אַ סימפֿאָניע; פֿאַר די
אוצרות, וואָס זענען געבליבן נישט אויסגענוצט.

אפֿשר וועט זיך דעמאָלט געפֿינען אַ מעצענאַט פֿאַר דעם טויטן, פֿאַר
דעם הייליק-געוואָרענעם ייִדיש -- אָבער עס וועט זײַן צו שפּעט.

אַ שפּראַך אָן מזל!

[פֿון _קריטיק און ליטעראַטור-געשיכטע_, וואַרשע, 1928]